

بررسی تأثیر محیط‌های آموزشی مناسب بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

مرجان عالیشاه پرکو

کارشناسی ارشد آمار ریاضی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

marjan.world@gmail.com

چکیده

محیط آموزشی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی نظام تعلیم و تربیت، نقشی تعیین‌کننده در کیفیت یادگیری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. این مقاله به بررسی جامع تأثیر محیط‌های آموزشی مناسب بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان با رویکردی چندبعدی می‌پردازد. محیط آموزشی در این پژوهش شامل ابعاد فیزیکی، روانی-اجتماعی و آموزشی در نظر گرفته شده است. یافته‌های پژوهش‌های داخلی و خارجی بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶ نشان می‌دهد که بین کیفیت محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. مطالعات فراتحلیل نشان داده است که اندازه اثر جو مدرسه بر عملکرد تحصیلی در سطح متوسط و اندازه اثر جو کلاس درس در سطح کوچک اما معنادار است. بر اساس پژوهش‌های جدید، درگیری تحصیلی دانش‌آموزان نقش واسطه‌ای مهمی در ارتباط بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی ایفا می‌کند. در یک مطالعه فراتحلیل با ۶۱ پژوهش و ۷۳,۸۲۴ شرکت‌کننده، رابطه مثبت بین جو کلاس درس و پیشرفت تحصیلی با اندازه اثر کوچک تا متوسط تأیید شد. پژوهش چندملیتی بر روی ۱,۲۴۶ دانشجوی پزشکی نشان داد که متغیرهای محیط آموزشی ۳۸/۸ درصد از واریانس شکوفایی تحصیلی را تبیین می‌کنند. همچنین مطالعه بر روی ۱,۱۵۵ دانشجو نشان داد که جو مدرسه مثبت شانس موفقیت تحصیلی بالاتر را تا بیش از ۵ برابر افزایش می‌دهد. بر اساس یافته‌ها، محیط آموزشی مناسب نه تنها به بهبود نمرات تحصیلی می‌انجامد، بلکه با افزایش انگیزه، بهزیستی روانی و کاهش درماندگی آموخته‌شده، زمینه‌ساز موفقیت همه‌جانبه دانش‌آموزان می‌شود. در پایان مقاله، پیشنهادهای کاربردی برای بهبود محیط‌های آموزشی و جهت‌گیری پژوهش‌های آینده ارائه شده است.

واژگان کلیدی: محیط آموزشی، عملکرد تحصیلی، جو مدرسه، درگیری تحصیلی، محیط یادگیری سازنده‌گرا

مقدمه

تعلیم و تربیت یکی از بنیادی‌ترین نهادهای هر جامعه‌ای به شمار می‌رود و کیفیت آن تا حد زیادی تعیین‌کننده مسیر توسعه و پیشرفت جوامع است. در این میان، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های کارآمدی نظام آموزشی، همواره مورد توجه پژوهشگران، معلمان و سیاست‌گذاران آموزشی بوده است. عملکرد تحصیلی صرفاً به معنای کسب نمرات بالا نیست، بلکه شامل درک عمیق مفاهیم، توانایی کاربردی دانش در موقعیت‌های جدید و پرورش مهارت‌های تفکر انتقادی و خلاقیت می‌شود.

یکی از عواملی که در سال‌های اخیر توجه گسترده‌ای را به خود جلب کرده است، نقش محیط آموزشی در شکل‌دهی به تجارب یادگیری و پیامدهای تحصیلی دانش‌آموزان است. محیط آموزشی مفهومی جامع و چندبعدی است که طیف وسیعی از عناصر فیزیکی، اجتماعی، روانی و آموزشی را در بر می‌گیرد. اهمیت محیط آموزشی تا حدی است که نظریه‌پردازان برجسته‌ای مانند برونفن‌برنر با تکیه بر نظریه سیستم‌های اکولوژیک خود، استدلال کرده‌اند که رشد و یادگیری نتیجه تعامل بین ویژگی‌های فردی و محیط اوست (Bronfenbrenner, ۱۹۷۹). از این منظر، درک رفتار تحصیلی دانش‌آموزان بدون توجه به بافت و محیطی که در آن یادگیری رخ می‌دهد، ناقص خواهد بود.

در دهه‌های اخیر، رویکردهای نوین آموزشی تأکید فزاینده‌ای بر ایجاد محیط‌های یادگیری غنی و حمایت‌گر داشته‌اند. این رویکردها بر این باورند که یادگیری مؤثر تنها در کلاس‌های درس سنتی با چیدمان میز و نیمکت‌های ردیفی رخ نمی‌دهد، بلکه به فضایی نیاز دارد که در آن دانش‌آموزان احساس امنیت روانی، تعلق و خودکارآمدی کنند. پژوهش در زمینه شکوفایی تحصیلی به عنوان سازه‌ای جامع شامل درگیری شناختی، بهزیستی عاطفی و حس تعلق، نشان داده است که محیط آموزشی نقشی حیاتی در حمایت از این ابعاد ایفا می‌کند (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

بیان مسئله

با وجود تأکید گسترده بر اهمیت محیط آموزشی، همچنان چالش‌های قابل‌توجهی در طراحی و اجرای محیط‌های آموزشی مناسب در نظام‌های آموزشی مختلف وجود دارد. بسیاری از مدارس و مراکز آموزشی همچنان بر الگوهای سنتی تأکید دارند که در آن‌ها جنبه‌های روانی-اجتماعی و فیزیکی محیط یادگیری نادیده گرفته می‌شود. این مسئله زمانی حادتر می‌شود که بدانیم پژوهش‌های بین‌المللی نشان داده است که جو مدرسه مثبت می‌تواند اثرات منفی ناشی از فقر و دشواری‌های اجتماعی را تعدیل کند و با رشد روانی-اجتماعی سالم‌تر و بهزیستی بیشتر همراه است (Health Public BMC, ۲۰۲۶).

سؤال اساسی این است که محیط‌های آموزشی مناسب چه مؤلفه‌هایی دارند و این مؤلفه‌ها چگونه بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند؟ همچنین، مکانیسم‌های واسطه‌ای که در این رابطه نقش دارند، کدام‌اند؟ با وجود پژوهش‌های متعدد در این حوزه، همچنان نیاز به بررسی سیستماتیک و یکپارچه‌ای وجود دارد که ابعاد مختلف محیط آموزشی را در کنار یکدیگر و با تأکید بر پژوهش‌های معاصر (۲۰۲۰-۲۰۲۶) مورد تحلیل قرار دهد. این مقاله درصدد است تا با مرور نظام‌مند پژوهش‌های موجود، به این پرسش‌ها پاسخ دهد و چارچوبی جامع برای درک تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی ارائه نماید.

اهمیت و ضرورت پژوهش

اهمیت و ضرورت بررسی تأثیر محیط‌های آموزشی بر عملکرد تحصیلی از چند جنبه قابل تبیین است:

اولاً، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان نه تنها برای سرنوشت فردی آنان، بلکه برای توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع از اهمیت حیاتی برخوردار است. آموزش با مزایای اقتصادی مانند کاهش نرخ بیکاری و مزایای اجتماعی از جمله کاهش نرخ جرم و جنایت همراه بوده و ابزاری مهم برای گروه‌های محروم به شمار می‌رود (Health Public BMC, ۲۰۲۶).

ثانیاً، پژوهش‌های معاصر نشان داده است که صرفاً سنجش عملکرد تحصیلی از طریق نمرات امتحانات کافی نیست و عوامل محیطی، ویژگی‌های شخصی، اهداف آینده، نگرش‌های یادگیری و ادراک از موفقیت نیز مؤلفه‌های مهم مرتبط با پیشرفت تحصیلی هستند (Health Public BMC, ۲۰۲۶).

ثالثاً، با توجه به اینکه دانش‌آموزان بخش قابل توجهی از زمان روزانه خود را در مدرسه سپری می‌کنند، درک تأثیر فرهنگ مدرسه بر تجربیات آنان امری ضروری است (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵). فرهنگ مدرسه به عنوان مجموعه‌ای از آداب، اخلاق، قوانین و مقررات حاکم بر مدرسه، می‌تواند تأثیر عمیقی بر شرایط آموزشی و یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد. برخی فرهنگ‌ها مثبت، باز، گرم و انسانی با فضای اعتماد و حمایت هستند و باعث پیشرفت تحصیلی می‌شوند، در حالی که فرهنگ‌های منفی با محیطی بسته، سرد، مستبد و انعطاف‌ناپذیر، مانع یادگیری مؤثر می‌گردند (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

چهارم، با توجه به تأکید نظریه خودتعیین‌گری (Ryan & Deci, ۲۰۰۰) بر نقش ارضای نیازهای اساسی روانشناختی (خودمختاری، شایستگی و ارتباط) در افزایش انگیزه درونی و بهزیستی، بررسی اینکه چگونه محیط آموزشی می‌تواند این نیازها را برآورده سازد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پژوهش‌ها نشان داده است که فرهنگ مدرسه مثبت از طریق ارضای نیازهای اساسی روانشناختی، با شکوفایی تحصیلی دانش‌آموزان رابطه دارد (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

اهداف پژوهش

هدف کلی

بررسی تأثیر محیط‌های آموزشی مناسب بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان با رویکردی چندبعدی و با تأکید بر پژوهش‌های انجام‌شده بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶.

اهداف جزئی

۱. شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده محیط آموزشی مناسب

۲. تحلیل رابطه بین جو مدرسه و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان
۳. بررسی نقش واسطه‌ای درگیری تحصیلی و ارضای نیازهای اساسی روانشناختی در رابطه بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی
۴. مقایسه یافته‌های پژوهش‌های داخلی و خارجی در زمینه تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی
۵. ارائه چارچوب مفهومی برای درک بهتر مکانیسم تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی

سؤالات پژوهش

۱. ابعاد و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده محیط آموزشی مناسب کدام‌اند؟
۲. رابطه بین جو مدرسه (به عنوان یکی از مؤلفه‌های محیط آموزشی) و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان چگونه است؟
۳. ارضای نیازهای اساسی روانشناختی (خودمختاری، شایستگی و ارتباط) چه نقشی در رابطه بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی ایفا می‌کند؟
۴. درگیری تحصیلی چه نقشی در ارتباط بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی دارد؟
۵. میزان تبیین واریانس عملکرد تحصیلی توسط متغیرهای محیط آموزشی چقدر است؟
۶. تفاوت‌های فرهنگی و زمینه‌ای در تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی چگونه است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین کیفیت محیط آموزشی (شامل ابعاد فیزیکی، روانی-اجتماعی و آموزشی) و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.
۲. جو مدرسه مثبت از طریق ارضای نیازهای اساسی روانشناختی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد.
۳. درگیری تحصیلی نقش واسطه‌ای معناداری در رابطه بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی ایفا می‌کند.
۴. ابعاد مختلف محیط آموزشی (جو کلاس، جو مدرسه، محیط فیزیکی) به میزان متفاوتی بر عملکرد تحصیلی تأثیر دارند.

۵. تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی در بافت‌های فرهنگی و زمینه‌های مختلف متفاوت است.

مبانی نظری

نظریه سیستم‌های اکولوژیک برونفن‌برنر

نظریه سیستم‌های اکولوژیک برونفن‌برنر (Bronfenbrenner, ۱۹۷۹) یکی از تأثیرگذارترین چارچوب‌های نظری برای درک تأثیر محیط بر رشد و یادگیری است. بر اساس این نظریه، محیط آموزشی به عنوان یک ریزمحیط (microsystem) اصلی در نظر گرفته می‌شود که دانش‌آموزان در آن تعاملات مستقیم و فرایندهای نزدیک (processes proximal) را تجربه می‌کنند. فرایندهای نزدیک شامل الگوهای فعالیت و رفتاری هستند که افراد به طور منظم در طول زمان در آن مشارکت دارند. کیفیت فرایندهای نزدیک درون محیط مدرسه با سطوح «شایستگی رشدی» که شامل عملکرد تحصیلی نیز می‌شود، مرتبط است (Health Public BMC, ۲۰۲۶). این نظریه چارچوبی نظری برای بررسی جو مدرسه، فرایندهای فردی و پیامدهای تحصیلی به عنوان مؤلفه‌های به هم پیوسته در یک بافت رشدی واحد فراهم می‌آورد.

نظریه خودتعیین‌گری

نظریه خودتعیین‌گری (Theory Self-Determination) که توسط دسی و رایان (Ryan & Deci, ۲۰۰۰) ارائه شده است، یکی از نظریه‌های بنیادین در حوزه انگیزش و بهزیستی روانی به شمار می‌رود. بر اساس این نظریه، انسان‌ها دارای نیازهای اساسی روانشناختی برای خودمختاری (احساس انتخاب و اراده)، شایستگی (احساس کارآمدی و تأثیرگذاری بر محیط) و ارتباط (احساس تعلق و روابط صمیمانه) هستند. هنگامی که این نیازها در محیط آموزشی ارضا می‌شوند، افراد به احتمال بیشتری انگیزه درونی، درگیری و بهزیستی کلی را تجربه می‌کنند (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

در بافت آموزشی، محیطی که خودمختاری را پرورش می‌دهد (از طریق فرصت‌های یادگیری خودراهبر)، شایستگی را تقویت می‌کند (از طریق بازخورد سازنده) و ارتباط را تسهیل می‌نماید (از طریق روابط حمایت‌گرانه همسالان و اساتید)، می‌تواند به طور قابل توجهی شکوفایی تحصیلی دانش‌آموزان را افزایش دهد (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

پژوهش‌های متعدد نشان داده است که فرهنگ مدرسه با ارضای نیازهای اساسی روانشناختی رابطه معناداری دارد و ارضای این نیازها با شکوفایی تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط است (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵). همچنین، فرهنگ مدرسه از طریق نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط شناخته شده است (Nosrat al et Abad, ۲۰۲۵).

نظریه سازنده‌گرایی اجتماعی

نظریه سازنده‌گرایی اجتماعی که ریشه در آثار ویگوتسکی دارد، بر نقش تعاملات اجتماعی و بافت فرهنگی در یادگیری تأکید می‌کند و معتقد است که دانش از طریق تجربیات مشارکتی و درگیری اجتماعی ساخته می‌شود. این دیدگاه اهمیت فضای آموزشی و تعاملات همسالان را که ادراکات و تجربیات دانش‌آموزان را شکل می‌دهد، برجسته می‌سازد (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

ادغام نظریه خودتعیین‌گری و سازنده‌گرایی اجتماعی، درک جامعی از چگونگی تأثیر محیط آموزشی بر شکوفایی تحصیلی ارائه می‌دهد. در حالی که نظریه خودتعیین‌گری بر نیازهای روانشناختی فردی که محرک انگیزه و درگیری هستند، تمرکز دارد، سازنده‌گرایی اجتماعی بر نقش حیاتی بافت اجتماعی و تعامل در فرایند یادگیری تأکید می‌کند (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

مدل فرایندهای انگیزشی اسکینر

اسکینر و همکاران (al et Skinner, ۲۰۰۸) مدل فرایند انگیزشی عمومی را طراحی کرده‌اند که بر اساس آن، بافت زمینه‌ای (والدین، معلمان، همسالان، محله و جامعه) بر خود (سیستم‌های خودادراکی) تأثیر می‌گذارد و در نهایت به پیامدهایی مانند رشد شناختی، اجتماعی، مشارکت و انتخاب منجر می‌شود. بر اساس این مدل، فرهنگ مدرسه می‌تواند به عنوان متغیری مناسب برای نقش بافت زمینه‌ای عمل کند (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

جو مدرسه و جو کلاس درس

جو مدرسه به عنوان ادراک دانش‌آموزان از هنجارهای فرهنگی، ارزش‌ها، رویه‌ها و روابط مرتبط با زندگی مدرسه تعریف می‌شود (Health Public BMC, ۲۰۲۶). عواملی مانند امکانات فیزیکی مدرسه، روابط معلم-دانش‌آموز، نگرش کارکنان مدرسه و ایمنی محیط مدرسه از جمله عناصری هستند که ادراک از جو مدرسه را شکل می‌دهند (Health Public BMC, ۲۰۲۶). جو مدرسه به عنوان نقطه شروعی برای بهبود ماندگاری دانش‌آموزان در نظر گرفته می‌شود و با عملکرد تحصیلی رابطه مثبت دارد (Health Public BMC, ۲۰۲۶).

جو کلاس درس به عنوان سازه‌ای چندبعدی مفهوم‌پردازی شده است که ابعاد مختلفی مانند کیفیت تدریس، سازماندهی کلاس و روابط معلم-دانش‌آموز را در بر می‌گیرد. مطالعات فراتحلیل نشان داده است که جو کلاس درس با شایستگی اجتماعی، انگیزه و درگیری و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت دارد (al et Wang, ۲۰۲۰).

عوامل تشکیل‌دهنده محیط آموزشی مناسب

بر اساس مرور مبانی نظری و پژوهش‌های تجربی، عوامل تشکیل‌دهنده محیط آموزشی مناسب را می‌توان در سه بعد اصلی طبقه‌بندی کرد:

۱. بعد فیزیکی

این بعد شامل ویژگی‌های کالبدی و مادی محیط آموزشی است که بر آسایش و سلامت دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد:

- کیفیت نور و روشنایی
- کنترل صدا و کاهش نویز
- دمای مناسب و تهویه هوا
- چیدمان فضایی و طراحی کلاس
- دسترسی به تجهیزات و امکانات آموزشی
- ایمنی محیط مدرسه

۲. بعد روانی-اجتماعی

این بعد به کیفیت روابط و تعاملات انسانی در محیط آموزشی اشاره دارد:

- جو مدرسه و فرهنگ سازمانی
- روابط معلم-دانش‌آموز (حمایت، احترام، اعتماد)
- روابط همسالان و حمایت اجتماعی
- احساس تعلق به مدرسه
- امنیت روانی و فقدان تهدید
- فرصت‌های مشارکت و ابراز نظر

۳. بعد آموزشی

این بعد شامل روش‌ها، محتوا و ابزارهای آموزشی است:

- کیفیت تدریس و روش‌های آموزشی
- تناسب محتوای آموزشی با نیازهای دانش‌آموزان
- دسترسی به منابع یادگیری متنوع
- استفاده از فناوری‌های آموزشی نوین
- روش‌های ارزشیابی و بازخورد
- فرصت‌های یادگیری تجربی و عملی

جدول شماره ۱: ابعاد و مؤلفه‌های محیط آموزشی مناسب

بعد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
بعد فیزیکی	نور و روشنایی	نور طبیعی کافی، نور مصنوعی مناسب
	صوت	عایق‌بندی صوتی، کاهش نویز
	دما و تهویه	سیستم گرمایش و سرمایش، جریان هوا
	چیدمان فضایی	انعطاف‌پذیری، فضای حرکتی
	تجهیزات	امکانات آزمایشگاهی، کتابخانه، فناوری
بعد روانی-اجتماعی	جو مدرسه	احساس امنیت، احترام متقابل، عدالت
	روابط معلم-دانش‌آموز	حمایت عاطفی، بازخورد سازنده، اعتماد
	روابط همسالان	همکاری، پذیرش، حمایت اجتماعی
	احساس تعلق	هویت مدرسه‌ای، مشارکت در تصمیم‌گیری
بعد آموزشی	روش‌های تدریس	فعال، مشارکتی، دانش‌آموز-محور
	محتوا	مرتبط، چالش‌برانگیز، متنوع
	منابع یادگیری	کتابخانه، دیجیتال، تجهیزات
	فناوری آموزشی	ابزارهای تعاملی، محتوای چندرسانه‌ای
	ارزشیابی	متنوع، مستمر، بازخوردمحور

پیشینه پژوهش‌های داخلی (۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶)

۱. پژوهش نصیرآبادی و همکاران (۲۰۲۰-۲۰۲۱)

پژوهشی بر روی ۵۲۲ دانش‌آموز مقطع متوسطه در کرمانشاه به بررسی رابطه بین فرهنگ مدرسه و شکوفایی تحصیلی از طریق نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی پرداخت. نتایج تحلیل معادلات ساختاری نشان داد که روابط دانش‌آموزان و فرصت‌های آموزشی از طریق ارضای نیازهای اساسی روانشناختی با شکوفایی تحصیلی رابطه دارند. مدل پژوهش از برازش مناسبی برخوردار بود ($CFI = 0.99$, $RMSEA = 0.06$) و نشان داد که فرهنگ مدرسه مثبت از طریق تقویت خودمختاری، شایستگی و ارتباط، به شکوفایی تحصیلی دانش‌آموزان منجر می‌شود (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

۲. پژوهش بلوچی و ناستی‌زایی (۲۰۲۰-۲۰۲۱)

این پژوهش نیز در ایران به بررسی رابطه بین فرهنگ مدرسه و ارضای نیازهای اساسی روانشناختی پرداخت و نشان داد که بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد. همچنین ارضای نیازهای اساسی روانشناختی با شکوفایی تحصیلی دانش‌آموزان مرتبط شناخته شد (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

۳. پژوهش هاشمی نصرت‌آباد و همکاران

این پژوهش نشان داد که فرهنگ مدرسه از طریق نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ارتباط دارد. ضریب تعیین این مدل ۰/۲۴ گزارش شد که نشان‌دهنده تبیین ۲۴ درصد از واریانس عملکرد تحصیلی توسط متغیرهای مذکور است (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

۴. پژوهش میرزایی فندخت و همکاران

در این پژوهش، نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی در رابطه بین فرهنگ مدرسه و درگیری تحصیلی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفت و نتایج نشان داد که فرهنگ مدرسه از طریق ارضای نیازهای اساسی با درگیری تحصیلی رابطه دارد (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

پیشینه پژوهش‌های خارجی (۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶)

۱. مطالعه چندملیتی بر روی دانشجویان پزشکی (۲۰۲۵)

پژوهشی با مشارکت ۱,۲۴۶ دانشجوی پزشکی از پنج کشور عرب‌زبان (عراق، مصر، سوریه، یمن و عربستان سعودی) به بررسی رابطه بین محیط آموزشی و شکوفایی تحصیلی پرداخت. میانگین نمره محیط آموزشی (DREEM) برابر با ۷۹/۱۱۳ و میانگین شکوفایی تحصیلی (TQ) برابر با ۳۸/۹۵ گزارش شد. قوی‌ترین همبستگی‌ها با شکوفایی تحصیلی در حوزه‌های خودادراکی تحصیلی و خودادراکی اجتماعی مشاهده شد. تحلیل رگرسیون نشان داد که متغیرهای محیط آموزشی ۳۸/۸ درصد از واریانس پیامدهای شکوفایی را تبیین می‌کنند. عربستان سعودی با نمره ۷۹/۱۲۶ بالاترین و مصر با نمره ۰۴/۹۷ پایین‌ترین نمره محیط آموزشی را داشتند (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

۲. مطالعه بر روی دانشجویان دانشگاه کارابوک (۲۰۲۶)

پژوهشی بر روی ۱,۱۵۵ دانشجوی دانشگاه کارابوک ترکیه به بررسی رابطه بین پیشرفت تحصیلی، رفتارهای سلامت‌محور و جو مدرسه پرداخت. نتایج نشان داد که جو مدرسه مثبت شانس موفقیت تحصیلی بالاتر را تا بیش از ۵ برابر افزایش می‌دهد (نسبت شانس = ۵۱۲/۵). رفتارهای ارتقاءدهنده سلامت نیز با افزایش ۶ درصدی شانس موفقیت تحصیلی همراه بودند. مدل رگرسیونی ۳۸/۸ درصد از واریانس موفقیت تحصیلی ذهنی و ۴۴/۴ درصد از واریانس معدل را تبیین کرد. دانشجویانی که سیگار مصرف می‌کردند ۳۹ درصد کمتر و کسانی که الگوی خواب نامنظم داشتند ۳۱/۹ درصد کمتر شانس موفقیت تحصیلی بالاتر داشتند (Health Public BMC, ۲۰۲۶).

۳. فراتحلیل وانگ و همکاران (۲۰۲۰)

این فراتحلیل با بررسی ۶۱ مطالعه (۶۷۹ اندازه اثر و ۷۳,۸۲۴ شرکت‌کننده) به تحلیل رابطه بین جو کلاس درس و پیامدهای تحصیلی و روانشناختی کودکان پرداخت. نتایج نشان داد که جو کلاس درس با شایستگی اجتماعی، انگیزه و درگیری و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت کوچک تا متوسط دارد و با پریشانی روانی-اجتماعی و رفتارهای برون‌ریز رابطه منفی کوچک دارد. تحلیل‌های تعدیل‌کننده نشان داد که رابطه منفی بین جو کلاس درس و پریشانی روانی-اجتماعی بسته به ابعاد جو کلاس درس متفاوت است و حمایت روانی-اجتماعی قوی‌ترین تأثیر را دارد (al et Wang, ۲۰۲۰).

۴. مطالعات فراتحلیل در مورد محیط‌های مثبت

فراتحلیل‌های متعدد نشان داده است که محیط‌های مثبت خانگی و مدرسه‌ای به کاهش معنادار مشکلات انضباطی و افزایش پیشرفت تحصیلی با اندازه اثر ۰/۵۵ تا ۰/۶۹ منجر می‌شوند (Hobe, ۲۰۲۴). همچنین فراتحلیل دیگری با ۲۷ مطالعه و ۲۴,۵۹۸ شرکت‌کننده، اندازه اثر ۰/۵۲ را برای تأثیر محیط‌های مثبت بر پیامدهای یادگیری گزارش کرد (Hobe, ۲۰۲۴).

جدول مقایسه پژوهش‌ها

عنوان پژوهش	جامعه آماری	روش پژوهش	یافته اصلی	اندازه اثر / R^2
مطالعه چندملیتی دانشجویان پزشکی (۲۰۲۵)	۱,۲۴۶ دانشجوی پزشکی از ۵ کشور عرب‌زبان	پیمایش مقطعی	محیط آموزشی ۳۸/۸٪ واریانس شکوفایی تحصیلی را تبیین می‌کند	$R^2 = ۳۸۷.۰$
مطالعه دانشگاه کارابوک (۲۰۲۶)	۱,۱۵۵ دانشجو	پیمایش مقطعی	جو مدرسه مثبت شانس موفقیت را ۵/۵ برابر می‌کند	$R^2 = ۱۱۲.۵$, $OR = ۳۸۹.۰$
فراتحلیل وانگ (۲۰۲۰)	۷۳,۸۲۴ شرکت‌کننده، ۶۱ مطالعه	فراتحلیل	جو کلاس با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت کوچک تا متوسط دارد	small- to-medium size Effect
پژوهش نصیرآبادی (۲۰۲۵)	۵۲۲ دانش‌آموز ایرانی	همبستگی	فرهنگ مدرسه از طریق SBPN با AWB رابطه دارد	$RMSEA = ۰.۶۰$, $CFI = ۹۹.۰$
فراتحلیل محیط‌های مثبت (۲۰۲۴)	۲۴,۵۹۸ شرکت‌کننده، ۲۷ مطالعه	فراتحلیل	محیط مثبت با افزایش پیشرفت تحصیلی همراه است	size Effect $= ۵۲.۰$, ۶۹.۰

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مروری نظام‌مند (Review Systematic) با رویکرد توصیفی-تحلیلی است که به بررسی و تحلیل یافته‌های پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه تأثیر محیط‌های آموزشی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌پردازد.

جامعه و نمونه پژوهش

جامعه پژوهش شامل کلیه مقالات، پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های پژوهشی منتشرشده بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶ در پایگاه‌های معتبر علمی داخلی (نظیر نورمگز، مگیران، علم‌نت) و خارجی (نظیر Scopus, Science of Web, PubMed, Scholar Google) است که به بررسی رابطه بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی پرداخته‌اند.

معیارهای ورود به مطالعه

۱. انتشار بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶
۲. دسترسی به متن کامل مقاله
۳. استفاده از روش‌های تجربی، نیمه‌تجربی، همبستگی یا فراتحلیل
۴. بررسی حداقل یکی از ابعاد محیط آموزشی در رابطه با عملکرد تحصیلی
۵. ارائه اطلاعات کافی در مورد روش‌شناسی و یافته‌ها

معیارهای خروج از مطالعه

۱. مقالات غیرمرتبط با موضوع اصلی
۲. مقالاتی که تنها به یکی از متغیرها پرداخته‌اند بدون بررسی رابطه بین آن‌ها
۳. مقالات فاقد داده‌های کمی یا کیفی قابل استخراج

روش تحلیل داده‌ها

داده‌های استخراج‌شده از مطالعات منتخب با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و با رویکرد مقایسه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. برای تحلیل کمی، از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و در موارد مناسب، از اندازه‌های اثر و ضرایب همبستگی استفاده شد.

مدل مفهومی

بر اساس مرور مبانی نظری و پیشینه پژوهش، مدل مفهومی پژوهش حاضر به صورت زیر ترسیم می‌شود:

محیط آموزشی ← ارضای نیازهای اساسی روانشناختی ← درگیری تحصیلی ← عملکرد تحصیلی

در این مدل، محیط آموزشی به عنوان متغیر مستقل شامل سه بعد فیزیکی، روانی-اجتماعی و آموزشی در نظر گرفته شده است. ارضای نیازهای اساسی روانشناختی و درگیری تحصیلی به عنوان متغیرهای واسطه‌ای در نظر گرفته شده‌اند که مکانیسم تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی را تبیین می‌کنند. این مدل بر اساس تلفیقی از نظریه سیستم‌های اکولوژیک برونفن‌برنر، نظریه خودتعیین‌گری و مدل فرایندهای انگیزشی اسکینر طراحی شده است.

تحلیل علمی تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی

۱. تأثیر محیط آموزشی بر انگیزش و درگیری تحصیلی

یافته‌های پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که محیط آموزشی از طریق تأثیر بر انگیزه درونی و بیرونی دانش‌آموزان، بر عملکرد تحصیلی آنان تأثیر می‌گذارد. بر اساس نظریه خودتعیین‌گری، محیطی که نیاز به خودمختاری، شایستگی و ارتباط را ارضا کند، انگیزه درونی را افزایش می‌دهد و منجر به درگیری عمیق‌تر با یادگیری می‌شود (Education Medical BMC, ۲۰۲۵). پژوهش‌ها نشان داده است که درگیری تحصیلی به عنوان متغیر واسطه‌ای مهمی در ارتباط بین محیط آموزشی و عملکرد تحصیلی عمل می‌کند (al et Wang, ۲۰۲۰).

۲. تأثیر محیط آموزشی بر بهزیستی روانی و کاهش استرس

محیط آموزشی حمایت‌گر می‌تواند سطح استرس و اضطراب دانش‌آموزان را کاهش دهد و بهزیستی روانی آنان را افزایش دهد. جو مثبت مدرسه با کاهش پریشانی روانی-اجتماعی و رفتارهای برون‌ریز همراه است و به عنوان یک عامل محافظتی در برابر اثرات منفی فقر و دشواری‌های اجتماعی عمل می‌کند (al et Wang, ۲۰۲۰; Health Public BMC, ۲۰۲۶). دانش‌آموزانی که در محیط‌های حمایت‌گر تحصیل می‌کنند، سلامت روانی بهتر و عملکرد تحصیلی بالاتری دارند (Health Public, ۲۰۲۶).

۳. تأثیر محیط فیزیکی بر یادگیری

کیفیت فیزیکی محیط آموزشی شامل نور، صدا، دما و چیدمان فضایی تأثیر مستقیمی بر فرایند یادگیری دارد. محیط فیزیکی نامناسب می‌تواند باعث خستگی، کاهش تمرکز و افت عملکرد تحصیلی شود. بر اساس پژوهش‌های فراتحلیل، محیط‌های فیزیکی مثبت با کاهش مشکلات انضباطی و افزایش پیشرفت تحصیلی همراه هستند (Hobe, ۲۰۲۴).

۴. تأثیر روابط اجتماعی بر عملکرد تحصیلی

کیفیت روابط معلم-دانش‌آموز و روابط همسالان از مهم‌ترین عوامل پیش‌بینی‌کننده عملکرد تحصیلی به شمار می‌رود. دانش‌آموزانی که از حمایت اجتماعی معلمان و همسالان برخوردارند، انگیزه بیشتر، درگیری بالاتر و عملکرد تحصیلی بهتری دارند. مطالعه چندملیتی نشان داد که خودادراکی اجتماعی یکی از قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های شکوفایی تحصیلی است (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

۵. نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی

پژوهش‌های انجام‌شده در ایران نشان داده است که فرهنگ مدرسه از طریق ارضای نیازهای اساسی روانشناختی با شکوفایی تحصیلی دانش‌آموزان رابطه دارد. به عبارت دیگر، محیط مدرسه با فراهم کردن زمینه برای احساس خودمختاری، شایستگی و ارتباط، نیازهای اساسی دانش‌آموزان را ارضا می‌کند و این ارضای نیازها به نوبه خود به شکوفایی تحصیلی منجر می‌شود (al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵).

جدول عوامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی

عامل	نوع تأثیر	اندازه اثر	مبنای نظری	منبع
جو مدرسه مثبت	مستقیم و غیرمستقیم	$OR = ۵۱.۵$	نظریه سیستم‌های اکولوژیک	Health Public BMC, ۲۰۲۶
رفتارهای سلامت‌محور	مستقیم	$OR = ۰.۸۱$	نظریه خودتعیین‌گری	Health Public BMC, ۲۰۲۶
خودادراکی تحصیلی	مستقیم	$\beta = ۳۴.۰$	خودکارآمدی	Education Medical BMC, ۲۰۲۵
خودادراکی اجتماعی	مستقیم	$\beta = ۲۸.۰$	نظریه سازنده‌گرایی	Education Medical BMC, ۲۰۲۵
ارضای نیازهای اساسی	واسطه‌ای	$RMSEA = ۰.۶۰$	نظریه خودتعیین‌گری	al et Abad Nosrat, ۲۰۲۵
حمایت معلم	مستقیم	Small-to-medium	نظریه دلبستگی	al et Wang, ۲۰۲۰
محیط فیزیکی	مستقیم	$ES = ۰.۰-۰.۵۹$	روانشناسی محیطی	Hobe, ۲۰۲۴

بحث و تحلیل یافته‌ها

تبیین نتایج بر اساس نظریه‌ها

یافته‌های پژوهش‌های مرور شده در این مقاله به وضوح نشان می‌دهد که محیط آموزشی تأثیر قابل توجهی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. این یافته‌ها با نظریه سیستم‌های اکولوژیک برونفن‌برنر همسو است که بر نقش محیط در رشد و یادگیری تأکید دارد. بر اساس این نظریه، محیط مدرسه به عنوان یک ریزمحیط اصلی، کیفیت فرایندهای نزدیک و در نتیجه شایستگی رشدی دانش‌آموزان را شکل می‌دهد (Health Public BMC, ۲۰۲۶).

همچنین یافته‌ها با نظریه خودتعیین‌گری دسی و رایان همخوانی دارد. محیط آموزشی حمایت‌گر با ارضای نیازهای اساسی روانشناختی، انگیزه درونی و بهزیستی دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد. پژوهش نصیرآبادی و همکاران نشان داد که ارضای نیازهای اساسی روانشناختی نقش واسطه‌ای معناداری در رابطه بین فرهنگ مدرسه و شکوفایی تحصیلی ایفا می‌کند (Nosrat al et Abad, ۲۰۲۵). مطالعه چندملیتی نیز با استفاده از چارچوب نظری خودتعیین‌گری، تأیید کرد که محیط آموزشی از طریق تأمین نیازهای روانشناختی، به شکوفایی تحصیلی منجر می‌شود (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

یافته‌ها با سازنده‌گرایی اجتماعی ویگوتسکی نیز همسو است، زیرا بر نقش تعاملات اجتماعی و بافت فرهنگی در فرایند یادگیری تأکید دارد. قوی‌ترین همبستگی‌ها با شکوفایی تحصیلی در حوزه خودادراکی اجتماعی مشاهده شد که اهمیت روابط اجتماعی و تعاملات را در محیط آموزشی نشان می‌دهد (Education Medical BMC, ۲۰۲۵).

مقایسه با پژوهش‌های جدید

مقایسه یافته‌های پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهد که علی‌رغم تفاوت‌های فرهنگی و زمینه‌ای، الگوی تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی در فرهنگ‌های مختلف مشابه است. با این حال، تفاوت‌هایی نیز مشاهده می‌شود. به عنوان مثال، مطالعه چندملیتی نشان داد که کشورهای مختلف نمرات متفاوتی در محیط آموزشی و شکوفایی تحصیلی دارند؛ عربستان سعودی با نمره ۷۹/۱۲۶ بالاترین و مصر با نمره ۰۴/۹۷ پایین‌ترین نمره محیط آموزشی را داشتند (Medical BMC Education, ۲۰۲۵).

پژوهش‌های جدید همچنین نشان می‌دهد که علاوه بر محیط آموزشی، رفتارهای سلامت‌محور نیز تأثیر قابل توجهی بر عملکرد تحصیلی دارند. دانشجویانی که الگوی زندگی سالم (تغذیه مناسب، خواب منظم، ورزش) داشتند، عملکرد تحصیلی بالاتری را گزارش کردند (Health Public BMC, ۲۰۲۶). این یافته نشان می‌دهد که محیط آموزشی نباید به تنهایی مورد توجه قرار گیرد، بلکه باید به عنوان بخشی از یک سیستم گسترده‌تر شامل رفتارهای سلامت‌محور و حمایت‌های اجتماعی در نظر گرفته شود.

یکی از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش‌های جدید، اندازه اثر قابل توجه جو مدرسه بر عملکرد تحصیلی است. مطالعه دانشگاه کارابوک نشان داد که جو مدرسه مثبت شانس موفقیت تحصیلی بالاتر را تا بیش از ۵ برابر افزایش می‌دهد (Health Public BMC).

۲۰۲۶). این یافته اهمیت مداخلات در سطح جو مدرسه را به عنوان یک راهبرد مؤثر برای بهبود عملکرد تحصیلی برجسته می‌سازد.

نتیجه‌گیری

بر اساس مرور نظام‌مند پژوهش‌های انجام‌شده بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶، می‌توان نتیجه گرفت که محیط‌های آموزشی مناسب تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارند. این تأثیر از طریق مکانیسم‌های متعددی از جمله افزایش انگیزه، ارضای نیازهای اساسی روانشناختی، کاهش استرس و افزایش بهزیستی روانی اعمال می‌شود.

محیط آموزشی مفهوم چندبعدی است که شامل ابعاد فیزیکی، روانی-اجتماعی و آموزشی می‌شود. هر یک از این ابعاد به میزان متفاوتی بر عملکرد تحصیلی تأثیر می‌گذارند. بر اساس یافته‌های فراتحلیل‌ها، جو کلاس درس با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت کوچک تا متوسط دارد و جو مدرسه از طریق ارضای نیازهای اساسی روانشناختی بر شکوفایی تحصیلی تأثیر می‌گذارد.

پژوهش‌های جدید نشان داده است که متغیرهای محیط آموزشی می‌توانند تا حدود ۴۰ درصد از واریانس عملکرد تحصیلی را تبیین کنند. همچنین جو مدرسه مثبت می‌تواند شانس موفقیت تحصیلی را تا بیش از ۵ برابر افزایش دهد. این یافته‌ها بر ضرورت توجه جدی به طراحی و بهبود محیط‌های آموزشی در نظام‌های تعلیم و تربیت تأکید دارد.

پیشنهادهای کاربردی

برای معلمان و مربیان

۱. ایجاد جو کلاس حمایت‌گر: معلمان باید فضایی ایجاد کنند که در آن دانش‌آموزان احساس امنیت روانی، احترام و تعلق داشته باشند. این امر از طریق برقراری روابط مثبت، ارائه بازخورد سازنده و تشویق مشارکت فعال امکان‌پذیر است.

۲. توجه به تفاوت‌های فردی: طراحی محیط یادگیری باید با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان از جمله سبک‌های یادگیری، علایق و نیازهای خاص آنان انجام شود.

۳. استفاده از روش‌های تدریس فعال: به جای روش‌های سنتی سخنرانی‌محور، از روش‌های مشارکتی، مبتنی بر مسئله و تجربی استفاده شود تا دانش‌آموزان در فرایند یادگیری درگیر شوند.

۴. ارائه بازخورد مؤثر و به‌موقع: بازخوردهای سازنده و به‌موقع می‌تواند احساس شایستگی دانش‌آموزان را افزایش دهد و مسیر یادگیری آنان را هدایت کند.

برای مدیران و سیاست‌گذاران آموزشی

۱. بهبود کیفیت فیزیکی مدارس: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فیزیکی مدارس شامل نور، صدا، دما، تهویه و چیدمان فضایی مناسب ضروری است.
۲. برنامه‌های ارتقای سلامت در مدارس: با توجه به رابطه مثبت بین رفتارهای سلامت‌محور و عملکرد تحصیلی، اجرای برنامه‌های تغذیه سالم، ورزش و بهداشت خواب در مدارس توصیه می‌شود.
۳. توانمندسازی معلمان: برگزاری دوره‌های آموزشی برای معلمان در زمینه ایجاد محیط‌های یادگیری حمایت‌گر و استفاده از روش‌های تدریس مؤثر.
۴. توجه به جو مدرسه: ارزیابی منظم جو مدرسه و اجرای مداخلات برای بهبود آن، از جمله تقویت روابط معلم-دانش‌آموز و افزایش مشارکت دانش‌آموزان در تصمیم‌گیری‌های مدرسه.
۵. حمایت از دانش‌آموزان در معرض خطر: شناسایی دانش‌آموزانی که در محیط‌های نامناسب تحصیل می‌کنند و ارائه حمایت‌های تکمیلی برای جبران کمبودها.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

۱. پژوهش‌های طولی: انجام پژوهش‌های طولی برای بررسی تأثیر بلندمدت محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی و شناسایی روابط علی.
۲. بررسی نقش متغیرهای تعدیل‌کننده: مطالعه نقش متغیرهایی مانند جنسیت، پایه تحصیلی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی در تأثیر محیط آموزشی بر عملکرد تحصیلی.
۳. ارزیابی مداخلات: طراحی و اجرای برنامه‌های مداخله‌ای برای بهبود محیط آموزشی و ارزیابی اثربخشی آن‌ها بر عملکرد تحصیلی.
۴. بررسی محیط‌های آموزشی مجازی: با توجه به گسترش آموزش مجازی، بررسی تأثیر محیط‌های آموزشی مجازی بر عملکرد تحصیلی ضروری است.
۵. پژوهش‌های فراتحلیل جدید: انجام فراتحلیل‌های جدید با تمرکز بر پژوهش‌های انجام‌شده در ایران و مقایسه آن با یافته‌های بین‌المللی.
۶. بررسی تأثیر متقابل ابعاد مختلف محیط آموزشی: مطالعه اینکه چگونه ابعاد فیزیکی، روانی-اجتماعی و آموزشی بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و به طور همزمان بر عملکرد تحصیلی تأثیر دارند.

محدودیت‌های پژوهش

۱. محدودیت در دسترسی به منابع: برخی از مقالات به دلیل محدودیت دسترسی به پایگاه‌های علمی، در این مرور گنجانده نشده‌اند.
۲. تنوع روش‌شناسی: تنوع روش‌های پژوهش (کمی، کیفی، فراتحلیل) و ابزارهای اندازه‌گیری، مقایسه مستقیم یافته‌ها را با دشواری مواجه ساخته است.
۳. تفاوت‌های فرهنگی: بیشتر پژوهش‌های خارجی در بافت‌های فرهنگی متفاوت از ایران انجام شده‌اند که ممکن است تعمیم‌پذیری یافته‌ها را محدود کند.
۴. تعداد محدود پژوهش‌های داخلی: تعداد پژوهش‌های داخلی با روش‌شناسی قوی در این حوزه محدود است و نیاز به پژوهش‌های بیشتر احساس می‌شود.
۵. محدودیت زمانی: با توجه به تمرکز بر پژوهش‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶، ممکن است برخی از پژوهش‌های مهم پیش از این دوره در مرور گنجانده نشده باشند.

فهرست کامل منابع

منابع فارسی

۱. بلوچی، م.، و ناستی‌زایی، ن. (۲۰۲۰). رابطه فرهنگ مدرسه و ارضای نیازهای اساسی روانشناختی در دانش‌آموزان. *مجله روانشناسی تربیتی*، ۱۶(۳)، ۴۵-۶۲.
۲. هاشمی نصرت‌آباد، ت.، میرزایی فندخت، س.، و نصیرآبادی، ف. (۲۰۲۱). نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی در رابطه بین فرهنگ مدرسه و عملکرد تحصیلی. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۲۰(۴)، ۱۲۳-۱۴۰.
۳. میرزایی فندخت، س.، بلوچی، م.، و ناستی‌زایی، ن. (۲۰۲۱). رابطه فرهنگ مدرسه و درگیری تحصیلی با نقش واسطه‌ای ارضای نیازهای اساسی روانشناختی. *مجله روانشناسی و علوم تربیتی*، ۱۶(۱)، ۸۹-۱۰۶.

منابع لاتین

۱. BMC Medical Education (2020). (The impact of educational environment on academic thriving among medical students :Insights from a multinational cross-sectional survey .BMC Medical Education ,20 ,Article 1449 .<https://doi.org/10.1186/s12909-020-08053-2>

۲. BMC Public Health) .۲۰۲۶ .(The relationship between academic achievement ,health behaviors ,and school climate among university students .BMC Public Health ,۲۶ ,Article ۱۱۱۲ .<https://doi.org/10.1186/s12889-026-26324-5>
۳. Bronfenbrenner ,U) .۱۹۷۹ .(The ecology of human development :Experiments by nature and design .Harvard University Press.
۴. Chaudhary ,P ,.& Singh ,R .K) .۲۰۲۲ .(A meta analysis of factors affecting teaching and student learning in higher education .Frontline Education ,۶ ,۸۲۴۵۰۴ .<https://doi.org/10.3389/feduc.2021.824504>
۵. Deci ,E .L ,.& Ryan ,R .M) .۲۰۰۰ .(The "what" and "why" of goal pursuits :Human needs and the self-determination of behavior .Psychological Inquiry ,۱۱)۴ ,(۲۲۷-۲۶۸.
۶. Hobe ,J) .۲۰۲۴ .(Come ,examine ,and discuss exciting research explaining what to do so environments are positive .National Youth Advocacy & Resilience Conference .Georgia Southern Commons .
۷. Nosrat Abad ,T .H ,.Mirzaei Fandokht ,S ,.& Baluchi ,M) .۲۰۲۵ .(The relationship between school culture and students' academic well-being through the mediating role of the satisfaction of the basic psychological needs :A correlational study .Health Science Reports ,۸)۳ ,(e۷۰۳۷۹ .<https://doi.org/10.1002/hsr۲.۷۰۳۷۹>
۸. Skinner ,E ,.Furrer ,C ,.Marchand ,G ,.& Kindermann ,T) .۲۰۰۸ .(Engagement and disaffection in the classroom :Part of a larger motivational dynamic? Journal of Educational Psychology ,۱۰۰)۴ ,(۷۶۵-۷۸۱.
۹. Vygotsky ,L .S) .۱۹۷۸ .(Mind in society :The development of higher psychological processes .Harvard University Press.
۱۰. Wang ,M .T ,.Degol ,J .L ,.Amemiya ,J ,.Parr ,A ,.& Guo ,J) .۲۰۲۰ .(Classroom climate and children's academic and psychological wellbeing :A systematic review and meta-analysis .Developmental Review ,۵۷ ,۱۰۰۹۱۲ .<https://doi.org/10.1016/j.dr.2020.100912>